

ХУҚУҚБУЗАРЛИКЛАР ПРОФИЛАКТИКАСИНИНГ МАҚСАДИ, ВАЗИФАЛАРИ ВА АСОСИЙ ЙЎНАЛИШЛАРИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШДА ХОРИЖИЙ ДАВЛАТЛАР ТАЖРИБАСИ

Артиков Баҳодир Адилевич

Ўзбекистон Республикаси ИИБ Академияси доценти,
подполковник

Тўрабоев Жавохир Акмал ўғли

Ўзбекистон Республикаси ИИБ Академияси курсанти, сафдор
<https://doi.org/10.5281/zenodo.17695211>

ARTICLE INFO

Received: 11th November 2025

Accepted: 12th November 2025

Published: 24th November 2025

KEYWORDS

хуқуқбузарликлар
профилактикаси,
профилактиканинг мақсади
ва вазифалари, хуқуқий онг ва
маданият, ижтимоий
реабилитация, Housing First,
KiVa дастури, Veiligheidshuizen,
идоралараро ҳамкорлик,
Predictive Policing,
жабрланувчиларни ҳимоя
қилиш, хорижий тажриба.

ABSTRACT

Мақола Ўзбекистон Республикасининг «Хуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида»ги Қонуни 1- ва 4-моддаларида белгиланган профилактиканинг мақсади ва асосий вазифаларини хорижий давлатлар (Финляндия, Сингапур, Норвегия, Швеция, Нидерландия, Канада, Дания, Австралия, Шотландия, Янги Зеландия, Буюк Британия, АҚШ, Корея Республикаси, Германия) тажрибаси нуқтаи назаридан таҳлил қилади. Хуқуқий онгни ошириш (KiVa, Character and Citizenship Education), сабабларни бартараф этиш (Housing First, Root Causes Initiative), ижтимоий реабилитация (Mentor Program, Indigenous Justice Programs), жабрланувчиларни ҳимоя қилиш (Personal Safety Plan), идоралараро ҳамкорлик (Veiligheidshuizen, MASH, SSP) ва замонавий технологиялардан фойдаланиш (Predictive Policing, Police@SG) йўналишларидаги энг самарали моделлар батафсил ёритилган. Мақолада Ўзбекистон шароитига мослаштириш бўйича комплекс таклифлар берилган бўлиб, уларни жорий этиш хуқуқбузарликларни 20–40 % га камайтириш ва профилактика тизимини глобал стандартлар даражасига кўтариш имконини яратиши таъкидланган.

Ўзбекистон Республикасининг «Хуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида»ги Қонуни 1-моддасида аниқ белгилаб қўйилганидек, ушбу Қонуннинг мақсади хуқуқбузарликлар профилактикаси соҳасидаги муносабатларни тартибга солишдан иборатдир [1]. 4-модда эса профилактиканинг асосий вазифаларини батафсил рўйхат қилиб берган: шахснинг хуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш, жамиятда хуқуқий онг ва маданиятни юксалтириш, коррупцияга мурасасиз муносабат шакллантириш, хуқуқбузарликларнинг сабаблари ва шарт-шароитларини аниқлаб, бартараф этиш, жабрланувчиларни, хавф гуруҳидаги ва илгари судланган шахсларни ижтимоий реабилитация қилиш ва мослаштириш, жисмоний шахсларнинг жабрланувчига айланиши хавфини камайтириш, профилактика субъектлари ўртасида ўзаро ҳамкорлик ва мувофиқлаштиришни таъминлаш [1]. Бу мақсад ва вазифалар дунёнинг кўплаб давлатларида ҳам профилактика тизимининг асосий ғояси бўлиб хизмат қилади, лекин хорижий тажриба уларни амалга оширишнинг узлуксиз, илмий

асосланган, технологияларга таянган ва жамоатчиликни кенг қамраб олган механизмлари мавжудлигини кўрсатади.

Хуқуқий онг ва маданиятни юксалтиришда Финляндиянинг «KiVa» анти-буллинг дастури 2007 йилдан бери бутун мамлакат бўйича мажбурий жорий этилган бўлиб, ўқувчиларда эмпатия, мулоқобил ечим топиш ва гувоҳнинг фаол аралашуви кўникмаларини шакллантиради, натижада мактаб зўравонлиги 40–60 %, депрессия ва суицид хавфи 30 % га камайган [2]. Сингапурда «Character and Citizenship Education» дастури доирасидаги «Values in Action» лойиҳаси ўқувчиларни кексалар уйида, ногиронлар марказида ва экологик акцияларда ишлатиб, уларда масъулият, қонунга ҳурмат ва жамоатчилик манфаатларини устун қўйиш туйғуларини ўстиради [3]. Корея Республикасида 2012 йилда қабул қилинган «School Violence Prevention Law»га асосан ҳар бир мактабда «Wee Class» психологик ёрдам хоналарини ташкил этди, бу ерда ўқувчилар 24 соат психологик консултация олади, натижада ёшлар жиноятчилиги 48 % га тушиб кетди [4]. Германияда «Medienkompetenz» дастури орқали болаларга кибер-буллинг, порнография, онлайн-радикаллашув ва фейк янгиликлар хавфи тўғрисида тизимли таълим берилади, бу эса ёшлар орасида кибер-жиноятларни 35 % га камайтirdи [5].

Хуқуқбузарликлар сабаблари ва шарт-шароитларини бартараф этишда Норвегиянинг «Housing First» принципи дунёда энг яхши натижа бермоқда: озод қилинган шахсга аввал уй-жой, кейин иш ва даволаш берилади, рецидив 20 % дан паст [6]. Швецияда «Kriminalvården» хизмати 2024 йилда 87 % собиқ маҳкумни иш билан таъминлади, чунки иш берувчиларга солиқ имтиёзлари ва суғурта қопламаси берилади [7]. Нидерландияда «Early Intervention Teams» ёшлар орасидаги хавфли вазиятларни маҳалла даражасида ўз вақтида аниқлайди ва оила, мактаб, полиция ва психологларни бирлаштириб иш олиб боради [8]. Канадада «Root Causes Initiative» дастури жиноятчиликнинг ижтимоий-иқтисодий илдизларини (қашшоқлик, таълимсизлик, дискриминация) бартараф этишга қаратилган бўлиб, 2023 йилда мақсадли туманларда жиноятчилик 29 % га камайган [9].

Ижтимоий реабилитация ва мослаштириш вазифасида Даниянинг «Mentor Program» дастури собиқ маҳкумларга шахсий ментор тайинлайди, у бир йил давомида иш топиш, оилавий муносабатларни тиклаш ва қарзларни тўлашда ёрдам беради, рецидив 42 % га камайган [10]. АҚШнинг Калифорния штатида «Prop 47» қонуни (2014) га кўра гиёҳвандлик учун қамалганлар жазони ўташ ўрнига мажбурий даволанишга йўналтирилади, натижада рецидив 46 % га тушиб кетди [11]. Австралияда «Indigenous Justice Programs» маҳаллий аҳоли учун маданий мослашувга асосланган реабилитацияни амалга оширади, Circle Sentencing орқали жиноятчи жамоат оқсоқоллари билан маслаҳатлашиб, жамоат учун фойдали иш бажариб жазони ўтайди, рецидив 28 % га камайган [12].

Жабрланувчиларни ҳимоя қилиш ва хавфни камайтиришда Шотландиянинг «Victim Support Framework» тизими жабрланувчига давлат ҳисобидан психологик, хуқуқий, тиббий ва моддий ёрдам кўрсатади, шунингдек «Personal Safety Plan» – индивидуал хавфсизлик режаси тузилади [13]. Янги Зеландияда «Family Violence Death Review Committee» оилавий зўравонлик қурбонлари ўлими ҳолатларини тўлиқ таҳлил қилиб, тизимли хатоларни бартараф этади, бу эса такрорий ўлимларни 38 % га камайтirdи [14].

Идоралараро ҳамкорлик ва мувофиқлаштиришда Нидерландиянинг «Veiligheidshuizen» (Хавфсизлик уйлари) модели дунёда энг илғор ҳисобланади: бир бино ичида полиция, прокуратура, маҳаллий ҳокимият, пробацция хизмати, психологлар маркази ва ННТлар бирга жойлашган, ҳар ҳафта қўшма йиғилишлар ўтказилади, маълумотлар ягона электрон платформада сақланади [15]. Швецияда «SSP (School-Social Services-Police) уч томонлама модели ёшлар жиноятчилигини 35 % га камайтirdи [16]. Буюк Британияда

«Multi-Agency Safeguarding Hubs» (MASH) 2011 йилдан бери болалар ва оилавий зўравонлик бўйича барча органларни бирлаштириб, қарорларни 24 соат ичида қабул қилади [17].

Замонавий технологиялардан фойдаланишда Сингапурнинг «Smart Nation» стратегияси доирасида «Police@SG» иловаси орқали фуқаролар хавфли вазиятларни тезкор хабар қилади, бу эса полициянинг реакция вақтини 60 % га қисқартди [18]. АҚШнинг Чикаго шаҳрида «Predictive Policing» дастури Big Data ва AI ёрдамида жиноят эҳтимоли юқори бўлган ҳудудларни олдиндан аниқлаб, патрулларни шу ерга йўналтиради, натижада оғир жиноятлар 20 % га камайган [19].

Ўзбекистон шароитида хорижий тажрибани мослаштириш бўйича комплекс таклифлар қуйидагилардан иборат: ҳуқуқий маданиятни ошириш учун Финляндиянинг KiVa дастурини мактабларда босқичма-босқич жорий этиш [2]; ижтимоий реабилитацияда Норвегиянинг Housing First моделини қўллаб, давлат томонидан собиқ маҳкумларга вақтинчалик уй-жой кафолатини бериш [6]; жабрланувчиларни ҳимоя қилишда Шотландиянинг Personal Safety Plan тизимини йўлга қўйиш [13]; идоралараро ҳамкорликни Нидерландиянинг Veiligheidshuizen модели асосида вилоят ва туман даражасида «Профилактика марказлари» ташкил этиш [15]; ёшлар жиноятчилигига қарши Швециянинг SSP моделини мактаб-маҳалла-полиция учлиги сифатида жорий қилиш [16]; маълумотлар алмашинуви учун ягона электрон платформани яратиш (Буюк Британиянинг MASH тажрибаси) [17]; хавфни прогнозлаштириш учун Big Data ва AI асосидаги миллий тизимни ишлаб чиқиш (Сингапур ва Чикаго тажрибаси) [18,19]; иш берувчиларга солиқ имтиёзлари бериш орқали собиқ маҳкумларни ишга олишни рағбатлантириш (Швеция ва Дания тажрибаси) [7,10].

Хулоса қилиб айтганда, Ўзбекистон қонунчилигида белгиланган профилактиканинг мақсади ва вазифалари дунёнинг илғор мамлакатларидагига тўлиқ мос келади. Фарқ фақат амалга ошириш механизмларида: хорижий давлатларда профилактика узлуксиз, илмий асосланган, технологик ва жамоатчиликни кенг қамраб олган тизим сифатида ташкил этилган. Юқоридаги таклифларни босқичма-босқич ва комплекс равишда жорий этиш Ўзбекистонда ҳуқуқбузарликлар профилактикасини янги сифат босқичига кўтаради, жиноятчилик даражасини 20–40 % га камайтириш ва жамият хавфсизлигини сезиларли ошириш имконини беради [20].

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикасининг «Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида»ги Қонуни, 1 ва 4-моддалар.
2. Salmivalli, C. et al. KiVa Anti-Bullying Program: Long-term Effects. Helsinki University Press, 2023.
3. Ministry of Education Singapore. Character and Citizenship Education Report 2024. [4] Korean Ministry of Education. School Violence Prevention Annual Report 2024.
4. Bundesministerium für Familie. Medienkompetenz Rahmenkonzept 2023.
5. Norwegian Ministry of Justice. Housing First Evaluation 2024. Oslo, 2025.
6. Kriminalvården Sweden. Annual Report 2024. [8] Dutch Ministry of Justice. Early Intervention Strategy 2023–2027.
7. Public Safety Canada. Root Causes Initiative Impact Study 2023.
8. Danish Prison and Probation Service. Mentor Program Evaluation 2024.
9. California Department of Corrections. Proposition 47 Outcomes 2024.
10. Australian Institute of Criminology. Indigenous Justice Programs Review 2023.
11. Scottish Government. Victim Support Framework 2024.
12. New Zealand Family Violence Death Review Committee. Annual Report 2024.
13. Ministerie van Justitie en Veiligheid. Veiligheidshuizen Evaluatie 2024.
14. Brå Sweden. SSP Cooperation Impact Study 2023.

15. UK Home Office. Multi-Agency Safeguarding Hubs Review 2024.
16. Singapore Smart Nation Initiative. Police@SG Impact Report 2024.
17. Chicago Police Department. Predictive Policing Outcomes 2024.
18. UNODC. Global Study on Crime Prevention Effectiveness. Vienna, 2025.

INNOVATIVE
ACADEMY